

PESNIK KOJI VASKRSAVA

Smrt više nije vest. Čak ni kada umre pesnik. Pogotovu ako država u kojoj je rođen, živeo i stvarao više ne postoji. Svako je zabavljen sobom. Pišu se nove istorije. U svakoj od novonastalih država. Dešava se i da se oko nekog velikana novih državica spore, svojatajući ga, otimajući i prisvajajući... Ali, to su zemaljska posla. „Ono što traje, ustanovljavaju pesnici“, da citiram Helderlina. Pisac, pesnik, bilo koji umetnik pripada svetu, odnosno dobu, civilizaciji... a ne državi; one su isuviše trošne, vek trajanja im je ograničen.

Odlazak pesnika Bogomila Đuzela nije bio zvanično medijski zabeležen u ovoj zemlji, iako je u njoj i rođen (u Čačku, 9. februara 1939. godine), prevođen (podsetimo se da su mladi pesnici Radovan Pavlovski i Bogomil Đuzel objavili u novosadskom časopisu *Polja*, broj 44, još daleke 1960. godine, u prevodu Vlade Uroševića, zajedno sa svojim pesmama sjajan književni manifest „Epsko na glasanje“) i bio rado viđen gost. Kao što su mnogi, odavde, bili godinama rado viđeni u domu Đuzel-Dirjan. Tako da je tužna vest o preminulom pesniku išla od prijatelja do prijatelja, sve samih nekadašnjih jugovića, a ličnih prijatelja ovog nesvakidašnjeg pesničkog para.

Bogomil Đuzel je bio intelektualac, pesnik i prevodilac velikog formata. Poreklom Makedonac, živeo je u Makedoniji i pisao na makedonskom jeziku, ali je bio od onih ljudi, kosmopolita, kojima je čitav svet dom. Svojim delom i delanjem pomerao je nacionalne i književne granice, za razliku od nekih drugih koji se, i danas, isključivo drže svog nacionalnog tora. Bogomil Đuzel imao je zavidnu bibliografiju. Napisao je petnaest knjiga poezije i proze i više knjiga eseja; prvi je preveo Šekspirove drame na makedonski jezik, prevodio je s engleskog mnoge pesnike, Eliota i Odna, Kiplinga... Bio je dugogodišnji dramaturg Makedonskog nacionalnog teatra, dugogodišnji predsednik Struških večeri poezije i član MANU (Makedonska akademija nauka i umetnosti) od 2012. godine. Preminuo je 22. aprila 2021. godine, u Skoplju, i sahranjen je pored svoje saputnice, vrsne makedonske pesnikinje Liljane Dirjan, koja je preminula tri godine pre njega.

Bogomil Đuzel bio je čovek od integriteta; zato je došao u Beograd, 1982/3. godine, da pruži podršku osuđenom i zatvorenom pesniku Gojku Đogu, učestvujući na protestnoj književnoj večeri, u nekada čuvenoj Francuskoj 7. Bio je stamen čovek, čovek od poverenja i od reči. Stamen je bio i kao pesnik. Njegov pesnički identitet činila je pre svega snaga pesničkog uma. Ako treba da ga poredimo s nekim od značajnih evropskih i svetskih pesnika, onda bi to svakako mogao biti Zbignjev Herbert. U njihovoj poeziji nema suvišnih reči, a svaka pesma je kao odlivak topa od koga je sagrađen zvonik na crkvi. Takvu snagu imale su i Đuzelove i Herbertove reči. Osim toga, Đuzel je posedovao kontrolisani zanos jednog stoika, nekog ko mnogo toga zna i nosi u sebi, ali zauzdava emociju kao isuviše razigranog konja, vešto držeći stih pod uzdom. Đuzelu su Antika i Mediteran pevali u krvi,

kao i kod Kavafija – takav mu je bio pesnički DNK. To je ono „bratstvo po nesanicima“ kojem je od srpskih pesnika pripadao i Jovan Hristić. Ovi pesnici su umeli mitove i legende da spuste u stvarnost, među ljude, bivajući tako posrednici između njih i bogova, što su pesnici inače – ako su pravi. U poeziji se uglavnom koristio savremenim govornim idiomom, ali je umeo da unese i kolokvijalni izraz u stih (što ćete primetiti već u prvim stihovima ovde objavljenim), da time načini pesnički „prekršaj“ – što je verujem učio prevodeći Oda, tek da bi razmekšao ozbiljnost izrečenog ironijom ili koristeći često paradoks kao pesničko sredstvo za spajanje, a ne razdvajanje, svetova.

Nemoguće je govoriti o Bogomilu Đuzelu a ne govoriti i o Liljani Dirjan, i obrnuto. Spoj ovih izrazitih individualaca, različitih karaktera i energija, mogao je, pre svega, da opstane samo imanjem (i poštovanjem) integriteta onog drugog. To je trebalo videti na delu! Nju, Šeherezadu beskrajne imaginacije, i njega stamenog (i delikatnog) intelektualca (a hedonistu). Gostoprимljivi domaćini, uvek su imali za trpezom različite ljude, umetnike i kulturne radnike, pristigle odasvud. U njihovom domu nadmetalo se bogatstvo trpeze sa duhom, humorom, ljubavlju i pesmom...

Poslednje pesme koje je pisao Bogomil Đuzel bile su posvećene Liljani, njegovoj družbenici, da se izrazim starinski. To jesu i nisu pesme o „mrtvoj dragoj“, jer su netipične, i po mnogo čemu se razlikuju od tolikih pesama napisanih na tu temu. Najpre, u njima nema ni žalovanja ni izricanja ljubavi, kakve su većma pesme o zauvek otišlim dragama i draganama – idealizovanim objektima obožavanja i čežnje; u kojima pesnik uglavnom izriče vlastita osećanja a da ni reči nema o predmetu ljubavi, osim da je više nema. Subjekt pesme nije Ona, „mrtva draga“, već On, ostali, osamljeni i neutješni pesnik. Objekat ljubavi je mrtav da mrtviji ne može biti. Toliko o tuđim dragama. Mrtva draga Bogomila Đuzela je žena od krvi, mesa i čudesa koja priređuje. Ovde je Ona najzad pesnički subjekt. Ona koja postoji, razmišlja i dela, ona maštovita, puna svakojakih iznenađenja: ne samo da će kupiti reno 5 da iznenadi muža, i to za devize koje je skupljala u najlon kesi, već će na pijaci, jedne zime, kupiti živog petla i proneti ga po snegu kroz grad do kuće da bi ga mužu i sinu donela na prozor – tu nezaboravnu sliku pominje Bogomil u pesmi, a Liljana opisuje ceo događaj u svojoj predivnoj proznoj knjizi *Privatni svetovi* objavljenoj na Cetinju. Taj subjekt u pesmama Bogomila Đuzela kuva, sadi lavandu, bere pečurke, pliva... zna šta hoće, a šta ne. I gle, to je Žena, i još pesnikinja, obdarena mnogim talentima, aktivni duh doma, a ne utvara. Stvarna žena. Pesnik se seća i opisuje živu dragu. On je vaskrsava opisujući njen život okom posmatrača, ali i sudeonika zajedničkog života. U svim pesmama pesnik je samo saučesnik života koji se pred čitaocima odvija. Drugu ulogu nema. Takvu poziciju za sebe može samo da izabere (ili odredi) civilizovan i emancipovan čovek, pa makar on bio i pesnik. Đuzel inače nije narativni pesnik, ali on čak u ovim pesmama menja sopstvenu poetiku preuzimajući Liljanin narativ.

Zato su ove pesme posebne, jer je perspektiva promenjena: On priča Nju, njen život. Znam samo jednu sličnu knjigu, nju sam pomenula Bogomilu kada mi je rekao da piše pesme o Liljani, a to su *Rođendanska pisma* Teda Hjuza pisana Silviji Plat posle četrdeset godina od njenog samoubistva. Ali one se ipak razlikuju od Đuzelovih. Ted Hjuze se više bavi

Silvijinim „udesom“, više nju tumačeći, gotovo psihoanalizirajući njen samoubilački poriv, na neki način iskupljujući samoga sebe. Pesme su izvrsno napisane, ali ne možemo se ipak ne pitati za motiv...

Ono što je učinio Bogomil Đuzel u etičkom smislu je viši čin. On u pesmama vaskrsava svoju suprugu-pesnikinju, Liljanu, time što je pušta da u pesmama dela onako kao što je to i u životu činila. Ne usmrćuje je ponovo. Zato je Đuzel za mene pesnik koji vaskrsava ženu. Vaskrsavajući je on vaskrsava i sebe.